

Franciszek Drączkowski

Ideał kapłaństwa w pismach Klemensa Aleksandryjskiego

Verbum Vitae 12, 141-146

2007

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

IDEAŁ KAPŁAŃSTWA W PISMACH KLEMENSA ALEKSANDRYJSKIEGO

Ks. Franciszek Drączkowski

Gdyby kwerendę źródłową do niniejszego artykułu oprzeć wyłącznie na kryterium filologicznym, śledząc w pismach Klemensa występowanie terminów: *episkopos*, *presbyteros* oraz *diakonos*, zebrany w ten sposób materiał nie mógłby stanowić wystarczającej podstawy do opracowania niniejszego tematu. Nieliczne bowiem wypowiedzi Klemensa na temat biskupów, prezbiterów i diakonów, mają z reguły charakter okazjonalny, żeby nie powiedzieć wręcz – marginalny.

Omawiając teksty Pisma Świętego dotyczące zasad moralnych życia chrześcijańskiego Klemens stwierdza: „W księgach świętych znajdujemy liczne przepisy, które dotyczą osób wybranych: jedne odnoszą się do prezbiterów, inne do biskupów i diakonów, jeszcze inne do wdów”¹. Podjętego wątku tematycznego nie rozwija ani w bliższym, ani w dalszym kontekście cytowanej wypowiedzi. Podobny charakter ma uwaga dotycząca fryzur kobiecych i używanych przez nich peruk. Mówiąc o błogosławieństwie udzielonym przez prezbiterów, przez nałożenie rąk na głowę, Klemens zastanawia się komu, w istocie rzeczy, błogosławieństwo zostaje udzielone: czy osobie, od której

¹ Pedagog III 97,2; przekł. własny.

pochodzą włosy peruki, czy osobie, która tę perukę zakłada?² Charakter ogólny posiada też wypowiedź dotycząca roli prezbiterów w Kościele: „podobnie i w Kościele funkcję ulepszającą obrazują prezbiterzy (*presbyteroi*), służebną zaś – diakoni”³. W kontekście najbliższym nie zostało określone, na czym ta funkcja „ulepszająca” (*beliotike*) polega.

W innej wypowiedzi Klemens Aleksandryjski wyraźnie potwierdza istnienie w Kościele jego czasów trójstopniowej hierarchii: „istniejące tu na ziemi w Kościele stopnie hierarchiczne: biskupów, prezbiterów, diakonów, są naśladownictwem, jak sądzę, wspaniałości anielskiej i owej ekonomii zbawienia, której mogą oczekiwać, wedle słów Pisma Świętego ludzie, których życie upłynęło w pełni sprawiedliwości, zgodnie z Ewangelią, wedle śladu stóp apostoelskich”⁴. Istotne światło na rozumienie ideału kapłaństwa rzuca następująca bardzo ważna wypowiedź: „Taki jest faktycznie (*to onti*) starszym (*presbyteros esti*) w Kościele i prawdziwym sługą (diakonem) woli Bożej, jeśli sam pełni i wykłada przykazania Boże. I nie dlatego uważany jest za sprawiedliwego, że przez ludzi został wybrany i także nie dlatego, że jest on starszy (*presbyteros*), lecz dlatego, że jest sprawiedliwy, zaliczany jest do rady starszych (*en presbyterio*)”⁵. W powyższej wypowiedzi na szczególną uwagę zasługuje zwrot: „*houtos presbyteros esti to onti tes ekklesias*”, który w łacińskim przekładzie Migne’a został oddany słowami: „*Hic est revera presbyter Ecclesia*”⁶, a w przekładzie włoskim: „*Ed e realmente un <anziano> della chiesa*”⁷.

² Pedagog III 63,1.

³ Stromateis (dalej cytuję: Strom.) VII 3,3; przekł. J. Niemirska-Pliszczyńska, w: Klemens Aleksandryjski, Kobierce, Warszawa 1994, t. II, s. 218.

⁴ Strom. VI 107,2-3; przekł. j.w.

⁵ Strom. VI 106,2; przekł. j.w.

⁶ Ps 9,327.

⁷ Przekład di Giovanni Pini, w: Clemente Alessandrino, Stromati, Milano 1985, s. 732.

Zatem: prawdziwie, faktycznie, realnie, rzeczywiście ten jest prezbiterem w Kościele, kto żyje według przykazań Bożych i je wyklada i kto jest „sprawiedliwy” (*dikaios*). O tym zaś nie decyduje fakt, że został wybrany przez ludzi, lub że nie został wybrany. Wybór nie odgrywa tu istotnego znaczenia. Liczą się fakty: życie zgodne z Ewangelią i nauczanie prawd Bożych. Według Klemensa takimi osobami są święci, przyjaciele Boga – gnostycy. Należy wyjaśnić, że w wykładzie Klemensa termin „gnostyk” jest określeniem synonimicznym do „człowieka doskonałego”. Prawdziwi gnostycy według Klemensa są „mężami dojrzałymi w miłości do Boga”⁸, „mężami w pełni sprawiedliwymi”⁹, „którzy żyli w sposób doskonały według Ewangelii”¹⁰. Do gnostyka Klemens stosuje określenie: „wzniosły Boży kapłan”¹¹. Ogólną charakterystykę człowieka doskonałego (gnostyka) znajdujemy w następującej wypowiedzi Klemensa: „Nasz gnostyk jest więc jedynym człowiekiem, który do późnego wieku trwa w badaniu współczesnych pism Kościoła oraz kontynuuje ścisłą wierność (por. 2 Tm 2,15) apostołskiego i kościelnego wykładu zasad wiary, oraz żyje jak najściślej według Ewangelii, doznając natchnienia od Pana, aby mógł znaleźć, począwszy od Pana i proroków argumenty, których szuka. Życie bowiem gnostyka jest, jak sądzę, niczym innym jak działaniem i słowem, zgodnym z przekazem Pana”¹².

Analizując powyższe wypowiedzi nietrudno zauważyć, że gnostyk, który bada pisma, naucza zgodnie z nauką apostołów i Kościoła oraz żyje zgodnie z Ewangelią, według Klemensa jest „rzeczywiście prezbiterem w Kościele” nawet wtedy, gdy nie został powołany do tej godności. Na kanwie powyższych wypowiedzi F. Hofmann stwierdza krytycznie, że Klemens mówiąc o biskupach nigdzie nie wspomina, że ich zadaniem jest przekaz nauki

⁸ Strom. VII 67,2.

⁹ Tamże VI 107,2.

¹⁰ Tamże VI 106,1.

¹¹ Tamże VII 36,2: *Hiereus hosios tou Theou*.

¹² Strom. VII 104,1-2, przekł. j.w.

wiary. Wspomniany autor zaznacza, że wprawdzie Klemens mówi o Kościele założonym przez apostołów oraz o biskupach, którzy zostali ustanowieni przez apostołów przełożonymi poszczególnych wspólnot, milczy jednak na temat ich funkcji nauczycielskiej. Co więcej funkcję przekazu doktryny wiary przyznaje gnostykom¹³. Idąc dalej F. Hofmann w wypowiedziach Aleksandryczyka dopatruje się ukrytej opozycji wobec współczesnej mu hierarchii kościelnej¹⁴.

Z tym stanowiskiem można by polemizować. Z wypowiedzi Klemensa wynika, że jego intencją nie było wprowadzanie antagonizmu między hierarchami i gnostykami. Wręcz przeciwnie. Wszystko, co Klemens na ten temat pisze, wskazuje na ukryty postulat, aby z grona gnostyków byli wybierani biskupi, prezbiterzy i diakoni. Mając na uwadze całość eklezjologii Aleksandryczyka¹⁵ można powiedzieć, że wyróżniał on dwie hierarchie paralelne w Kościele: hierarchię doskonałości i hierarchię urzędu. Zakresy obu tych hierarchii mogły, ale nie musiały się pokrywać. Dlaczego Klemens stawiał w Kościele bardziej na hierarchię doskonałości? Dlatego, że jej zakres był o wiele szerszy niż tej drugiej. Z grona gnostyków tylko niektórzy otrzymywali urzędy w Kościele. Pozostała reszta stanowić miała w Kościele „zdrowy zaczyn”, „elitę laikatu” – żeby wyrazić się adekwatnie do terminologii *Vaticanum Secundum*. Przerzucenie ciężaru odpowiedzialności za Kościół wyłącznie na barki hierarchów znacznie by Ko-

¹³ F. Hofmann, Die Kirche bei Clemens von Alexandrien, w: Vitae et Veritati. Festgabe für Karl Adam, Dusseldorf 1956, s. 15; por. Strom. IV 75,1; Quis dives salvetur 42,2.8.

¹⁴ Por. Hofmann, dz. cyt., s. 16: „Man wird schwerlich annehmen können, das dieses beharrliche Schweigen über das bischofliche Lehramt nur rein zu falliger, Natur ist vielmehr legt sich der Gedanke nahe, dass Clemens die Funktion der unversehrten Weitergabe der Überlieferung eher dem Gnostiker als dem Kirchlichen Amtsträger zuerkannte”

¹⁵ Por. F. Drączkowski, Kościół Agape według Klemensa Aleksandryjskiego, Lublin 1983; 1996 2; por. szczególnie paragraf pt.: „Kościół jako szkoła Logosu” (s 136-158).

ściół osłabiło. Jeśli Klemens mówi o odpowiedzialności gnostyków za Kościół, to domyślnie mówi o gnostykach biskupach, prezbiterach i diakonach oraz o gnostykach niewchodzących w skład hierarchii. Zakres pojęcia gnostycy jest o wiele szerszy niż zakres określenia „hierarchia kościelna”. Klemensowy ideał prawdziwego gnostyka jest też ideałem prawdziwego kapłaństwa. Na temat gnostyka istnieje obszerna literatura. Wśród studiów, które zwracają szczególną uwagę należy na pierwszym miejscu wymienić monumentalne dzieło (liczące ponad 700 stron) W. Voelker'a¹⁶, następnie prace: P. Dudon'a¹⁷, C. Guasco¹⁸, J. Grzywaczewskiego¹⁹.

Zdaniem Klemensa gnostycy, którzy nie zostali wyróżnieni w Kościele urzędem ziemskim, zostaną nim obdarzeni w Kościele niebieskim: „A jeśli tu na ziemi nie zostanie on [gnostyk] zaszczycony pierwszym miejscem (por. Mt 23,6; Mk 12,39; Łk 11,43; 20,46) to zasiądzie na jednym z dwudziestu czterech tronów i będzie sądził lud, jak mówi Jan w Apokalipsie (por. Ap 4,4)”²⁰. „O nich [gnostykach] pisze Apostoł, że ci, uniesieni <na obłokach> (por. 1 Tes 4,17), będą najpierw diakonami, z kolei zaliczeni zostaną do rady prezbiterów, wedle wyższego stopnia czci (bo między czią a czią jest jeszcze różnica) aż urosną do »ideału człowieka w pełni doskonałego«”²¹.

W podsumowaniu niniejszego szkicowego opracowania, warto zauważyć, że Klemensowy ideał kapłaństwa jest, z gruntu rzeczy, zbieżny z ideałem świętości i doskonałości, w specyficznym ujęciu. W formacji i pracy kapłańskiej Klemens traktuje priorytetowo doskonałą znajomość Pisma Świętego oraz tradycji apostoelskiej i ko-

¹⁶ Der wahre Gnostiker nach Clemens Alexandrinus, Berlin 1952.

¹⁷ Le Gnostique de Saint Clement d'Alexandrie, Paris 1930.

¹⁸ Lo gnostico cristiano in Clemente Alessandrino, „Sophia” 24 (1954), s. 262-269.

¹⁹ Obraz gnostyka według „Stromatów” Klemensa Aleksandryjskiego, Vox Patrum 6 (1986) z. 11, s. 543-554.

²⁰ Strom. VI 106,2.

²¹ Tamże VI 107,3; por. Ef 4,13.

ścielnej, życie zgodne z Ewangelią oraz posługę nauczycielską w Kościele Chrystusowym.

Summary

In analyzing the writings of Clement of Alexandria, the author of the article states that the priestly ideal is in them in essence close to the ideal of holiness and perfection, typical of Christians called Gnostics. That is why in the formation and priestly work, Clement treats with priority the perfect knowledge of Sacred Scripture and Apostolic and Church Tradition, life in accord with the Gospel and the teaching ministry in the Church of Christ – typical traits for the Christian-Gnostic. Taking into consideration the whole ecclesiology of the Alexandrian, one can say that he distinguished two parallel hierarchies in the Church: the hierarchy of perfection and the hierarchy of office. The scope of both these hierarchies could, but did not have to link together. In the Church, Clement gave a greater place to the hierarchy of perfection (related with Gnosticism) because its scope was much broader than the other. From the group of Gnostics, only some received offices for service in the Church.

*Ks. Franciszek Drączkowski
ul. Przy Stawie 1/10
20-067 Lublin*

Ks. FRANCISZEK DRĄCZKOWSKI, ur. 1941, prof. dr hab., kierownik Katedry Patrologii Greckiej na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim Jana Pawła II, kapłan Diecezji Pelplińskiej, autor kilkunastu książek naukowych, m.in. *Kościół – Agape według Klemensa Aleksandryjskiego*, Lublin 1983; *Patrologia*, Pelplin – Lublin 1999; *Nowa wizja teologii*, Pelplin 2000; *Teologia w kategoriach geometryczno-matematycznych* 2003.